

ha az átvétel megállja a helyét. De ha nem, akkor el kell őket marasztalnunk.

Az *Irodalmi Lexikon* két Thordai Jánosról beszél. (A másodikikat Tordai alakban említi.) A két név alatt meghúzódó, nagyrészt rokon szöveg ugyanarra az egy emberre vonatkozik. Az *Életrajzi Lexikon* csak a második, a Tordai Jánosról szóló szöveget vette át: szóról-szóra. Így azután továbbadja a tévedéseket: ti. hogy zsoldárfordítást és imakönyvet adott ki, míg énekeskönyve kéziratban maradt. A valóságban ugyanis Thordai (!) lefordította Dávid király 150 zsoldárát, de azok nyomtatásban csak 1967-ben jelentek meg először (RMKT XVI. 4. köt. 152–391.). A *Reggeli és az estvéli imák* nem imádságoskönyv, csak két könyörgés. Thordainak nem maradt ránk kézíratos énekeskönyve, viszont részt vett az 1632-ben megjelent második unitárius ék. szerkesztésében, melyben néhány zsoldárát és fentebbi két imádságát is felvette.

Az *Irodalmi Lexikon* egy, az *Életrajzi Lexikon* két Bogátról beszél. Bizonyára Zoványi Jenő *Cikkei a «Theológiai Lexikon» részére* (Bp. 1940.) kiadványból vették át őket. Az egyik Bogáthi (sic!) az énekeszerző, zsoldárfordító, a másik Bogáti a költő. Mindkettő egyúttal unitárius lelkész. Még nem tisztáztott, valóban két Bogáti Fazekas Miklósunk volt-e, milyen életadatok és művek

tartoznak az egyikhez, milyenek a másikhoz. Ezt a jelenséget a szerkesztőknek meg kellett volna említeniük.

Bár az *Életrajzi Lexikon* sok adatot, évszámot, szakszerzőt, címet helyesen ad az *Irodalmi Lexikon* téves adataival szemben, itt-ott tartalmaz hibákat. Ezek egy része, néhány személynévnek a megszokottól eltérő írása stb. persze lehet sajtóhiba is. (Érdekes sajtóhiba maradt pl. a Szikszai Fabricius Balázs címszó alatti szövegben. „Írt latin halotti beszédeket, több epitaáfiumot, *először* (*előszót* helyett!) a Bonfini: *Historia inelyti Matthiae Hunyadis* Heltai-féle kiadásához”). Nem a téves információk, a más forrásokból átvett hibák jellemzői azonban az *Életrajzi Lexikon*nak. Sokkal számosabbak ennél a javítások, kiegészítések, pótlások, melyek nem az *Irodalmi Lexikon* hibáinak kijavításaként keletkeztek, hanem attól függetlenül a munkatársak, a szerkesztők lelkiismeretes munkájának bizonyítékai, eredményei. Külön is meg kell említenünk a főszerkesztőt, Kenyeres Agnest. Jól átgondolt szempontok szerint fogta egybe a nem kis számú munkatársak bizonyára sokszínű, nem homogén írásait. A lexikon szerkesztői mellett elsősorban az ő érdeme, hogy múltunk ismeretére vonatkozólag ezzel a nagyon hasznos munkával gazdagodtunk.

Varga Imre

*

Moravcsik, Gyula: Studia Byzantina. Curavit: János Harmatta. Bp. 1967. Akadémiai K. 438 p.

A magyar bizantológia nemzetközi tekintélyű magyar mestere, Moravcsik Gyula hetvenötödik születésnapjára jelentette meg az Akadémiai Kiadó – Harmatta János gondozásában – tudományos életünk egyik legtisztelietreméltóbb alakjának életművét méltóan reprezentáló harminckét tanulmányát. A tanulmányok különböző, túlnyomóan külföldi folyóiratokban láttak napvilágot, görög, angol, orosz, német, francia, olasz nyelven.

A tanulmányok első csoportja a bizantológia általános problémáit veszi sorra, a terminus helyes formájának megvitatásától a tudományág sajátos matematikájának és eredményeinek bemutatásáig. A második csoport a magyar őstörténet és vándorlások történetét bizánci vonatkozásaival (források) foglalkozik. Hun, onogur, bulgár és kazár, valamint bizánci kapcsolatok bemutatása és megtárgyalása a tanulmánycsoport fő tárgya. A következő tanulmányokban honfoglaláskori történelmünk bizánci forrásanyagát és vonatkozásait ismerteti. A *Byzantinoturcica* és *Constantini Porphyroge-*

niti De administrando imperio kiadásait előkészítő és kísérő tanulmányok lényegesebb eredményeit a *Bizánc és a magyarságból* ismerjük ugyan, de a teljes tudományos „apparátus”, a hiánytalan előadás csak e sokszor nehezen hozzáférhető közlések révén juthat birtokunkba.

Ugyanezt kell mondanunk a XI–XV. század magyar–bizánci kapcsolatait tárgyaló cikkek és tanulmányok csoportjáról. Az eredmények ismertek ugyan – legalábbis részben – de közvetlen és jól használható közlésben, összegyűjtve mégis csak ebben a kötetben lesznek hozzáférhetőek. Az utolsó csoport végül már hellenista – újjörög stúdiumok művelőit érdeklő közleményeket foglal össze. (Melanchton, II. Rákóczi Ferenc és Goethe jönnek itt szóba.)

Moravcsik eléggé nem hangoztatható, bár közismert érdeme, hogy a bizánci–magyar kapcsolatokat kutatásának fontosságát szóval és tettel bizonyította. Ezt tette már akkor, amikor az egyoldalú és céltalanságos hivataltörténet szemlélet egy helytelenül értelmezett és megfogalmazott „keresztény–germán kultúrkörhöz” kapcsolódást volt csak hajlandó elismerni.

A magyar bizantinisztikát nemzetközileg elismert magas színvonalra emelte, s nem

rajta múlt, hogy e tekintély megőrzésének személyi feltételei — közvetlen utódlással és folytatással — nincsenek biztosítva. Mégis gondolatai, eredményei, útmutatásai a magyar középkorkutatás egésze számára határoznak meg irányt és normát. Ebben az értelemben az összegyűjtött tanulmányok e kötet, a magyar medievisztika egyik fontos enchiridionja lesz hosszú időre. Ugyancsak e vonatkozásban mint összegezést és — közvetve — programadást egy kis görög nyelven megjelent cikket kell megemlíteni (*Ta kyria problémata tés oungrikés byzantinologias*, 51—58).

Az összegyűjtött tanulmányok szép prezentálásáért a kötet lelkes és tudós gondozóját, Harmatta Jánost és az Akadémiai Kiadót külön köszönet illeti.

Mezey László

Studii de istorie sub redacția S. Fuchs. București, 1968. Editura Academiei Republicii Socialiste România. 170 l. (Baza de cercetări științifice Tirgu-Mureș. Centrul de istorie, filologie și istoria artei)

A Román Tudományos Akadémia — kolozsvári fiókintézetén kívül — Marosvásárhelyt 1956-ban kutatóközpontot létesített, mely többek közt történelmi, filológiai és művészettörténeti kérdések tanulmányozásával kíván hozzájárulni Erdély múltjának komplex feltáráshoz. Örömmel fedezzük fel az előszóban, melynek szerzője C. Daicovici, az európai híró román történész és régész, Gh. Șincai és Al. Papiu-Iliarian neve mellett a két Bolyaiét, Aranka Györgyét, az orientalista Antalffy Endrjét, aki N. Iorga munkatársa is volt, s elsősorban magvas utalást arra, hogy már Bolyai Farkas valóságos erdélyi Göttingent, a tudomány fellelegvárát akarta megteremteni Marosvásárhelyt, a Teleki-téka városában; a mai kezdeményezésnek tehát volt mire támaszkodnia.

A jelen kiadvány elsősorban történészeket érdekel; ismernie kell azonban az irodalomtörténészeknek is mindenekelőtt azt a tanulmányt, melyet Borsos Tamásról, a mi legújabb irodalomtörténetünkben is kifejtett erdélyi államférfiről és emlékiratíróról (1566—1634) Kocziány L. tett közzé (*Toma Borsos, istoriograf și diplomat*. 35—63). A szerző széles alapon fölvezetett keretbe ágyazza a fáradhatatlan Borsos Tamás sokoldalú tevékenységét: Borsos, aki 1566-ban született Marosvásárhelyt, s 1594—1613 közt a város főbírája és tanácsosa volt, mindent igyekezett megtenni, hogy szülőhelyét a többi jelentősebb erdélyi város színvonalára emelje. Az ő működése idején lett Marosvásárhely

fallal körülvett „civitas” oly nemesekkel és polgárokkal, akiknek privilégiumait Borsos még Bethlen Gáborral szemben is sikerrel védelmezte. Ezt tekintette élete legnagyobb érdemének végrendeletében is, melyből a szerző méltán idéz egy rövid részletet (41, vö. Erdélyi Múzeum, 1899. 316—20). Kár viszont, hogy Borsos konstantinápolyi missziójáról írott két naplójából (vö. Erdélyország Történeti Tára. II. 1845. 15—43, 233—250. és Erdélyi Történelmi Adatok. II. 1856. [a cikkben tévesen: 1854.] 8—284.) alig néhány részlete kerül idézésre; nyilvánvaló pedig, hogy Erdély egykori éles eszű portai követének egyéniségét legjobban efféle idézetek hozhatták volna igazán emberközelbe. S az sem volna felesleges, ha pusztán bibliográfiai utalásokon kívül részletesebb elemzésre kerül például Sir Thomas Roe konstantinápolyi angol követ véleménye Borsosról (49); elvégre nem éppen sok az olyan magyar diplomata és memorialista, akiről már ebben a korban külföldi szerzők is ennyi megbecsüléssel nyilatkoztak. Mindezen megjegyzések persze inkább csak sajnálkozásunk jelének tekinthetők e nagyon érdekes tanulmány szűkre szabott volta miatt; egyébként bizonyosak lehetünk abban, hogy Kocziány még számos értékes tanulmánnyal fogja gyarapítani az erdélyi történetírást, s remélhetőleg az irodalomtörténetnek is értékes segítséget fog nyújtani.

Valeriu Nițu Timotei Cipariunak, a balázsfalvi román tudósok második nemzedékéhez tartozó jeles filológusnak bibliofil tevékenységét vizsgálja s főleg arab vonatkozású érdeklődését (*Activitatea de bibliofil a lui T. Cipariu*, 65—93). Említésre kerül, hogy Cipariu a balázsfalvi könyvtárnak mintegy 1000 példányát egy nagyenyedi könyvkereskedőtől, Lócsei-Spielenberg Lajostól vásárolta (68); további kérdés lenne, vajon a marosvásárhelyi, nagyenyedi, nagyszebeni és más erdélyi könyvtárak mennyiben irányították és sarkallták Cipariu gyűjtőszrenvedélyét, s mennyit köszönhet ő a monarchia területén már akkor jelentkező tudományos orientaliztikának.

A magyar és a romániai tudomány közt értékes hidverésnek számít, jórészt magyar forrásanyagával, Bözödi György tanulmánya a székelyeknek az 1562-i felkelést megelőző társadalmi-gazdasági mozgalmairól (*Probleme privind mișcările social-economice ale secuilor înainte de răscoala din 1562*, 7—34.).

Nem kevésbé fontosak az újkori történeti tanulmányok, melyek közül ezúttal kettőre szeretnők felhívni a figyelmet. A kötet szerkesztője, S. Fusch a XIX. század végi marosvásárhelyi ipar fejlődéséről és az ottani munkásmozgalomról értekezik (*Din istoria dezvoltării industriei și a muncitorimii din*